

Dr. Auður Styrkársdóttir: Statskundskaber og direktør for Kvindehistorisk Samling.
Kvindens position i Islands Alting.

Kære gæster

Jeg vil gerne begynde med at udtrykke min glæde over at være inviteret til at holde denne tale om kvinder på Altinget. Som begyndelse vil jeg gerne give en præsentation af projektet *Køn og Magt*, som startedes af Nordisk Ministerråd i 2007 og afsluttedes med fremlæggelse af resultaterne på en konference, der blev afholdt i Reykjavik i oktober 2009. Nogle af jer deltog ganske sikkert i den konference. Formålet med at samle disse undersøgelsesresultater var bl.a. at afklare, hvorvidt oplysninger om politik og økonomi var tilgængelige i de nordiske lande i sammenlignelig form. Det var glædeligt at se, at såvel Færøerne som Grønland er med i rapporten, selv om ingen fra disse lande har deltaget i undersøgelsesgruppens møder eller har været med i præsentationen af resultaterne. Statistiske oplysninger om disse lande er meget svært tilgængelige – på andre sprog end de, der tales i disse to lande – og vi sættes af den grund særlig stor pris på stoffet i rapporten.

Rapporten er nu udgivet i bogform men kan også findes på Nordisk Ministerråds hjemmeside, der ses her. I rapportens første del, DEL I, finder man rapporterne fra alle landene, og her kan man se afsnittene med de islandske rapporter, den færøske og den grønlandske. Professor i sociologi ved Islands Universitet Linda Rafnsdóttir og jeg udarbejdede de to islandske rapporter, der omhandler dels situationen inden for politik og dels situationen inden for handelslivet. Den færøske rapport er udarbejdet af Karin Johanna L. Knudsen, og Maria Kathrine Poppel og Janus Chemnitz Kleist udarbejdede rapporten om Grønland.

Den del af undersøgelsen, der drejede sig om politik, strakte sig over perioden 1995-2008/09, og statistikken om kvinders situation blev samlet omkring politiske partier, Altinget – altingsmedlemmer og kandidater – ministerierne, udenrigstjenesten, kommunalbestyrelser og præsidentembedet. En sammenlignelig statistik blev indsamlet i Skandinavien og fra Færøerne og Grønland.

I Danmark, Norge og Sverige har man i perioden 1990 til 2000 foretaget magtundersøgelser, men hverken i Finland eller Island – og heller ikke i Grønland eller på Færøerne. Målet med nærværende undersøgelse var i og med at nå frem til sammenlignelige tal fra de lande, hvor man ikke havde foretaget magtundersøgelser og desuden at tilføje de nyeste tal fra de øvrige lande.

Islandske kvinder fik valgret i juni 1915 men da med den ejendommelige betingelse at være over 40 år gamle. Denne bestemmelse er uden sidestykke i andre lande, og det er svært at se, hvorfra de islandske parlamentsmedlemmer har fået denne ide. I hvert fald kom den ikke fra Danmark. I 1920 ændrede Altinget denne lov, som skete i fortsættelse af unionslovs-traktaten med Danmark. Den første kvinde blev imidlertid ikke valgt ind på Altinget før i 1922. Det var Ingibjörg H. Bjarnason, som vi ser her på billedet. Da Ingibjörg indtog sin plads, var kvindeandelen på tinget 2 %. Helt frem til 1971 sad i forskellige perioder én eller to, eller endda slet ingen kvinder på Altinget, men i 1971 valgtes tre kvinder ind i Altinget, og kvindeandelen var dermed kommet op på 5 %.

I 1983 øgedes kvindeandelen dramatisk. Den er siden fortsat videre opad og ligger efter valget i 2009 på 43 %. Denne hurtige øgning af kvindeandelen kan vi takke Kvindelisten for, en politisk bevægelse, der trådte ind på arenaen i 1983.

Kvindelister har en lang historie i Island. De første kvinder i Reykjaviks byråd blev valgt af en kvindeliste i 1908. Den første kvinde blev som nævnt valgt ind på Altinget i 1922, og da af en speciel kvindeliste, som landets kvindeorganisationer stillede op. Både det kvindelige medlem og andre kvinder betragtede hende som kvinders specielle repræsentant i tinget, der skulle fremme behandling af sager inden for kvinders interessefelt. Dette medlem sad i Altinget indtil 1930, hvor en kvinde for første gang blev valgt som medlem af et politisk parti. Kvindeandelen steg ikke nævneværdigt igen før i 1983, hvor der igen – som jeg nævnte før – kom en kvindeliste. Tre kvinder blev valgt ind for denne liste. De politiske partiers reagerede ved at opstille flere kvindelige kandidater, og kvindeandelen steg over de næste år. I 2008 oplevede Island som bekendt et økonomisk sammenbrud, og om foråret 2009 var der et meget stærkt krav om en øgning af kvindeandelen i Altinget og i ledende stillinger. Dette havde som virkning at antallet af kvinder på Altinget steg kraftigt og blev 43 %. – Egentlig kan man sige, at det i Island har været nødvendigt at ryste systemet ganske gevaldigt for at få kvindeandelen til at stige – og jeg har sammenlignet fænomenet med reaktioner efter naturkatastrofer som f.eks. vulkanudbrud.

Alle, der har undersøgt kvindeandelen i politik og kvinders indflydelse inden for det politiske felt, er nået frem til den konklusion at det er af overordentlig stor betydning at kvinder har medindflydelse. Da den første kvinde indtog sin plads på Altinget i 1922, var det som repræsentant for kvinder generelt, og hun arbejdede især for de sager, som kvinder og kvindeorganisationer den gang kæmpede for, som f.eks. opførelse af Islands landshospital. Det samme kan siges om de kvinder, der fulgte efter: selv om de ikke var valgt af en speciel kvindeliste, stillede de op som kandidater på grund af deres tilknytning til kvindeorganisationerne og kvindekampen i landet. På Altinget har kvinder til enhver tid kæmpet og argumenteret for de sager, som er af betydning for netop kvinder, såsom specielle rettigheder for kvinder og børn, et felt som synes at være mere fjernt for mænd – af hvilken grund det nu kan være. I takt med at antallet af kvinder i Altinget steg, steg også antallet af behandlede sager, og da især sager, som tidligere nærmest havde været tabu. Jeg kan nævne sager som incest, vold mod børn, vold i hjemmet, menneskehandel og andre lignende sager, der ofte går ud over kvinder og børn men hvor mænd i langt de fleste tilfælde er i aggressorens rolle. Dette er sager, som mænd ikke gerne taler om i tingets sale, men med kvinders deltagelse er der nu sket store ændringer på dette felt.

Det er ofte blevet nævnt at valgsystemer – og da især valgkredsens inddeling, størrelse og antal - kan have indflydelse på kvindeandelen inden for politik. Hvis vi tager Island som eksempel, har det altid forholdt sig således, at kvinder i den folkerigeste valgkreds og kommune, Reykjavik, har været forholdsvis flere end i andre valgkredse og kommuner. Egentlig kan man sige, at jo større kommunen er og jo tættere bebygget, jo større er kvindeandelen blandt de folkevalgte politikere. Mange forskere peger på, at der i lande, hvor der anvendes flertalsvalg, er en lavere kvindeandel på parlamentet end i lande med forholdstalsvalg. Storbritannien og USA nævnes her gerne som eksempler.

I begge disse lande er der enkeltmandsvalgkredse, og kvindeandelen i landenes parlamenter er meget lav. Dette sættes i sammenhæng med konkurrencen: hvor der kun er få pladser, er konkurrencen hårdere og derfor mere sandsynligt at kvinder ikke kan komme til – eller måske rettere: bliver holdt udenfor.

Politiske forskere, der har undersøgt dette fænomen til bunds – og jeg vil her nævne Richard Maitland, der har foretaget en meget grundig undersøgelse i Norge – er nået frem til det resultat at valgkredsens eller kommunernes ringe størrelse ikke er nogen stor faktor hvad angår kvindeandelen. Derimod er *partiets størrelse* af afgørende betydning, idet små partier med få repræsentanter har større tendens til at sende en mandlig kandidat i parlamentet eller i kommunalbestyrelsen i stedet for en kvindelig. Richard Maitland nåede i sine undersøgelser i Norge i 1993 frem til det resultat, at det var mere formålstjenligt at undersøge, hvordan partierne når frem til deres kandidatliste. Og her kommer vi til sagens kerne, som er de politiske partier – for det er partierne som stiller op.

En af hovedkonklusionerne i rapporten *Køn og Magt* er, at pres fra kvindeorganisationer, såvel inden som uden for de politiske partier, krav om tiltag i kvindepolitiske anliggender og om øgning af kvindeandelen – er af afgørende betydning for at få flere kvinder ind i det politiske liv i Norden. Netop gennem denne foreningskraft er det lykkedes kvinder at få de politiske partier til at øge antallet af kvinder på sine lister, og vel at mærke på sikre pladser. Yderligere er det lykkedes at få behandlet sager der angår ligeret mellem mænd og kvinder og sager, som kvinder finder vigtige men mænd i mindre grad. Øgning af kvindeandelen er ofte foregået på den måde, at politiske partier har anvendt kønskvotering ved opstilling af sine lister, og de der er gået længst, anvender lynlås-princippet, hvor pladserne på listen indtages skiftevis af en kvinde og en mand. Denne metode anvendes af Socialdemokratiet i Sverige og Venstrepartiet de Grønne i Island.

Da jeg læste Karin Johanna L. Knudsens rapport i projektet *Køn og Magt*, lagde jeg mærke til, at man på Færøerne synes at have passeret en vigtig milepæl før og omkring valget i 1983, hvor kvindeandelen steg fra 3 til 9 %. Oluva Klettskard skriver i en artikel i bogen *Lögtingid 150* (side 174), at færøske kvinders deltagelse i Nordisk Forum i Oslo om foråret 1988 har haft direkte og indirekte indflydelse på, at de politiske partier stillede flere kvindelige kandidater op på sikre listeadsler til valget det følgende efterår. Forudgående og parallelle begivenheder har også været medvirkende i denne udvikling: Javnstødnevnd/Ligeretsudvalg blev nedsat i 1981. Færøske kvinder afholdt årlige kvindekongresser (Kvinnuting) i perioden 1973-1983, hvor man krævede ligeret og diskuterede anliggender af særlig betydning for kvinder på Færøerne. Kvindelister er ikke ukendte på Færøerne. Den første blev opstillet i 1954 i Torshavn, og disse lister viser, at kvinder på Færøerne var parate til at tage sagen i egne hænder, hvis der ikke blev lyttet til deres argumenter. Alt dette har tydeligvis lagt pres på partierne for at opstille flere kvinder.

I Grønland øgedes antallet af kvinder ved valget i 2002 pludselig fra 19 procent til 35 procent. En kvindeliste - Arnat Partiit - havde da stillet op til valget og havde i sit partiprogram en øgning af kvindeandelen inden for politik, såvel på nationalt som

kommunalt plan. Partiet opnåede ganske vist ikke stor tilslutning og fik ikke nogen repræsentant ind ved valget i 2002, og ingen kvindeliste har senere stillet op ved noget valg. Jeg finder det imidlertid meget sandsynligt at stiftelsen af partiet og opstilling til valget har ansporet andre partier til at have flere kvindelige kandidater, parallelt med hvad der skete i Island, da en kvindeliste stillede op i 1983. De gamle partiers reaktion var en øgning af kvinder på sikre listeadsler ved det næste valg.

Det er kendetegnende for de tre lande i Nordatlanten at en kraftig kvindebevægelse har været aktiv i flere – eller endda mange – årtier, således som for eksempel i Island. Kvindebevægelsernes krav om ligestilling og en naturlig kvindeandel i landenes politiske styre har altid været stærk, og de tre landes samarbejde gennem Nordisk Råd har givet dem et stærkt sammenhold og har vist sig at være et godt forum for formidling af ideer og erfaringer.

På Færøerne afholdt man i 2008 for første gang valg efter en ny valgkredsinddeling, hvilket betød, at landet nu var én valgkreds – noget som mange i Island har talt om nærmest som en trylleløsning, der skulle få flere kvinder ind i Altinget og – jeg tror endda – løse de fleste af vores politiske problemer. Antallet af kvinder på det færøske Lagting steg ved valget i 2008 med to, fra 3 til 5 kvinder. Det er formentlig for tidligt at sige noget om, hvorvidt ændringen af valgkredsene giver noget positivt resultat. Der er imidlertid en anden ”systemfaktor”, der kan have mere indflydelse på kvindeandelen på nationaltinget end inddelingen af valgkredse. Der anvendes på Færøerne personvalg, men det lykkedes mig ikke at indsamle mere præcise oplysninger om, hvordan valget foregår og hvordan stemmerne bliver talt. Jeg bemærkede i Karin Johanna L. Knudsens rapport i *Køn og Magt*-projektet, at kvindelige kandidater har mindre adgang til finansiering af deres valgkampagne. I lyset af oplysningerne fra Island om, hvor nært de islandske kandidater synes at være knyttet til finansverdenen gennem støtte til deres valgkampagne, virkede det chokerende at læse oplysningerne fra Færøerne. I hvert fald er dette et punkt, som jeg vil undersøge nærmere – og jeg ser frem til at høre Beinte i Jakupsstovu's tale nu bagefter, og også Marie Kathrine Poppels tale.

Til slut vil jeg sige dette: Vi må altid lade det stå klart, at politik er et menneskeskabt fænomen – og at det er *partierne*, der stiller op og *ikke systemet*. Systemet kan ganske vist skabe store problemer, men hvor mange kvindelige kandidater hvert enkelt parti stiller op er uomtvisteligt partiets egen afgørelse og ingen andens. Konklusionen af rapporten *Køn og Magt* er, at de politiske partier spiller en absolut nøglerolle hvad angår kvinders andel i politik. Kvinder må derfor fortsat yde et pres på de politiske partier – og altid huske på, at det er noget som kun de selv – og ingen anden – kan og vil gøre.